

Оцінка професійно-практичного компонента (К3) (наявність знань про професію сфери менеджменту (0,6) – низький рівень інформаційних знань про професію менеджера. Неспроможність дати професіографічну характеристику професії менеджера. Нерозуміння значення рівня розвитку професійно важливих якостей і спеціальних умінь для успіху в професійній діяльності (0,4); сформованість бажання самостійно здобувати інформацію щодо професій сфери менеджменту (0,4) – наявність теоретичних знань. На фоні відсутності цілісних знань у сфері менеджменту виявляється зацікавленість професією менеджера. Самостійне здобування інформації про професію менеджера (0,5).

$$K3 = 0,6 \times 0,4 + 0,4 \times 0,5 = 0,44.$$

Оцінка самооцінного компонента (К4) за проявом відповідних компонентів (сформованість критичності мислення (0,25) – слабка критичність мислення. Наявність неадекватної самооцінки. Фрагментарна оцінка зовнішнього світу (0,3); сформованість уявлення про шляхи професійного становлення (0,35) – опрацювання додаткової літератури, самостійне здобуття знань потребує зовнішньої стимуляції (0,6); здатність до об'єктивної оцінки своєї професійної придатності (0,4) – нездатність до об'єктивної оцінки своєї професійної придатності. Відсутність прагнення до самопізнання. Неадекватна самооцінка знань, умінь, здібностей, професійно важливих якостей особистості. Відсутність прагнення до поповнення знань і необхідного досвіду (0,3).

$$K4 = 0,25 \times 0,3 + 0,35 \times 0,6 + 0,4 \times 0,3 = 0,4.$$

Визначення рівня готовності старшокласників до вибору професії у сфері менеджменту $0,2 \times 0,36 + 0,35 \times 0,44 + 0,15 \times 0,38 + 0,3 \times 0,4 = 0,4$.

Результат 0,4 – відповідає низькому рівню готовності.

Таким чином, запропонована методика визначення рівнів сформованості в учнів 8–9 класів готовності до свідомого вибору професії в сфері менеджменту має слугувати перш за все, як діагностичне забезпечення програми формування готовності старшокласників до вибору професії у сфері менеджменту. Вона дозволяє своєчасно скорегувати відповідну роботу в напрямку конкретного учня.

Перспектива подальшого розвитку у розробці на основі механізму оцінювання рівня готовності старшокласників до професійного самовизначення у сфері менеджменту системи роботи, яка дозволила б формувати готовність старшокласників до свідомого вибору професії у сфері менеджменту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дмитренко Г.А., Олійник В.В., Онуфрієва О.Л. Цільове управління: вимірювання результативності діяльності учнів і педагогів. – К.: УПСККО, 1996. – 84 с.
2. Макаренко А.С. Педагогика індивідуального действия // Пед. соч.: В 8 т.– М.: Педагогика, 1984. – Т. 4.– 172 с.
3. Павлютенков Е.М. Профессиональная ориентация учащихся. – К.: Рад. школа, 1983. – 152с.
4. Климов Е.А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации.– М.: Знание, 1983. – 95 с.
5. Тополь О.В. Формування готовності старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності: Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1997.– 207 с.

УДК 37.013.42

Т. А. Логвиновська

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕГУЛЯЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ АДАПТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Останнім часом актуальним є питання про формування адаптоздатності людини, яка розуміється як можливість здійснення адаптаційних надбудов на індивідуальному та особистісному рівнях. Ці властивості, на думку багатьох учених (Бараш Б.А., Андреевої Д.А., Слободчикова В.І.,

Ананьєва Б.Г.), визначаються морфофункціональними, психофізичними, психологічними, діяльнісно-поведінковими і соціальними особливостями індивіду. Таким чином, найважливіша роль психологічних властивостей обумовлена великою значущістю станів функціональної структури людини у діяльності.

Складність сучасних дослідницьких завдань з проблеми визначення механізмів регуляції та управління студентською молоддю обумовлена необхідністю звернути увагу на цілісну сукупність біологічних, особистісно-психологічних і соціальних чинників, які властиві особистості на різних стадіях її онтогенетичного розвитку, становлення в особистісному і соціальному аспектах. Усе це дуже актуальне для чисельної соціальної групи – студентства.

З'ясувати механізми регуляції і управління студентською поведінкою на шляху адаптаційного впливу середовища з урахуванням вікових особливостей та специфіки навчально-виховної діяльності та умов життя – наше дослідницьке завдання.

Як соціальна група, студентство вирізняється не тільки особливим місцем і роллю в історичних стосунках, що розвиваються, а й наявністю абсолютно чітко відображених властивостей, що дозволяють віднести його до специфічного прошарку. Однією з таких якостей є віковий діапазон, що властивий для цієї групи.

Стосовно віку, як психолого-педагогічної категорії, зауважимо, що він зараз детермінує орієнтовану на практичну психологічну науку, котра нині вирізняється комплексним підходом, оскільки поєднує як конкретні теоретичні дослідження, так і технології неперервної освіти. Сьогодні характеризується кризою всієї системи освіти, кризою, що пов'язана з розривом між життям дорослих і підростаючого покоління та втратою змістовного зв'язку спадкоємності поколінь [1]. Необхідно зазначити, що і в біологічних, і в психолого-педагогічних наукових уявленнях межі віку і вікові особливості вважаються достатньо умовними і не мають самостійної значущості, а є результатом усталеної традиції [2]. Однак спеціальне визначення психолого-педагогічної категорії про вік все-таки має самостійне значення, “так як тільки у цьому випадку з'являється можливість побудови достатньо правдивої періодизації розвитку як конкретних психологічних структур (у контексті власне навчання і виховання), так і загального психологічного розвитку в онтогенезі – в процесі створення культурно-історичного суб'єкта і його саморозвитку” [1].

Діалектика психологічного розвитку індивіда в період його ранньої і середньої дорослості, який співпадає зі студентським віком, виявляється дуже складною, а тому будь-які дослідження студентської молоді повинні проводитись з врахуванням їх вікової приналежності.

Студентський вік розглядався Б.Г. Ананьєвим як спеціальна онтогенетична стадія у випадку, коли кваліфікаційним принципом вікової періодизації обирався принцип соціалізації особистості індивіда у процесі його становлення [3]. Автор дає визначення студентського віку: “Виховання спеціаліста, суспільного діяча і громадянина, засвоєння і консолідація багатьох соціальних функцій, формування професійної майстерності – все становить особливий і найважливіший для суспільного розвитку і становлення особистості період життя, означений як студентський вік”. Предметом експериментальних досліджень були групи характеристик людини, які є основними компонентами її психологічної структури. До їх належать: соматичні, включно морфологічні, гемодинамічні і біохімічні, емоційні; нейродинамічні і темпераментні; психомоторні; сенсорно-перцептивні; інтелектуальні; мовленнєві і словесно-асоціативні; особистісні; соціально-психологічні і комунікативні.

З метою створення умов для особистісного розвитку студента в процесі навчання у вузі, для формування його готовності до соціалізації, до сприятливої адаптивної дії, для забезпечення академічної успішності та емпатичної досконалості необхідно ідентифікувати ті типові складнощі, що виникають протягом початкового періоду вузівського життя і розробити способи подолання цих ускладнень. Необхідно зазначити, що однією з

особливостей студентського спілкування є висока “кризова насиченість”. Низка дослідників [4] найбільш кризовими ситуаціями студентського буття вважають:

- Кризи професійного вибору. Ці кризи обумовлені ситуацією, коли вибір професії відбувся після зарахування до вузу, коли виникає дисонанс між обраною свідомо професією і необхідністю отримання вищої освіти, хай навіть з іншої спеціальності. Амбівалентність тенденцій залишити вуз за свідомим власним вибором, чи продовжити навчання з метою збереження соціально-культурного статусу призводить до розвитку багатьох особистісних і психосоматичних розладів.

- Кризи залежності від батьківської сім'ї. Ці кризи пов'язані з необхідністю прямої залежності як емоційно-особистісної, так і побутової від батьківської сім'ї або, у випадках соціальної зрілості особистості і розвинутої тенденції до самостійності, з матеріальною залежністю від батьків.

- Кризи сексуальних стосунків. Студентський вік адекватний періоду росту сексуальних потягів, хоч водночас створення відповідальної сім'ї блокує матеріальною залежністю від батьків і житловими проблемами, які у студентів значно складніші, ніж у їх ровесників, що працюють на виробництві.

- Кризові ситуації в академічній діяльності. Чинники, що детермінують кризові ситуації у студентів, є екстремальними особливостями академічного процесу. До таких належать необхідність подолання “дидактичного бар'єру”, що виникає між викладачами і студентами в процесі навчання [5].

Тому перехід від дитячої залежності до статусу дорослого з усіма його правами і обов'язками та незвична система навчання вимагають від студента-першокурсника засвоєння особливих механізмів регуляції та управління їх соціальної поведінки, створення необхідних соціально-педагогічних умов сприятливого адаптаційного впливу в новому для них середовищі. За цих умов специфіка процесу соціальної адаптації у вузах визначається, взагалі, способом взаємодії індивідуально-особистісних особливостей студентів і специфікою їх діяльності у конкретному вузі. До цього часу категорія адаптації у суспільствознавстві вживається для означення пристосувальних реакцій окремого індивіду на зміни навколишнього і природного середовища. Це має місце за умови будь-яких змін у житті – зміни місця проживання, зарахування до навчального закладу, призову на військову службу. Тож соціальна адаптація – взаємодія особистості з соціальною спільнотою, що забезпечує погодження вимог та очікувань обох сторін, засвоєння ними норм, традицій та звичаїв соціокультурного простору, оволодіння ролевою поведінкою у середовищі. Однак не завжди узгоджені адаптаційні механізми цього складного багатокomпонентного процесу, перебіг якого не завжди успішний і ефективний, позаяк умови діяльності особистостей характеризуються численними стресами, тому біологи розглядають адаптаційні психологічні механізми як здатність, функціональну можливість центральної нервової системи пристосовуватися до умов навколишнього середовища.

Аналіз наукових джерел свідчить про три напрямки досліджень, що пов'язані з феноменом адаптації. Перший керується клініко-психологічними дослідженнями стресу, предметом яких є інтрапсихічна адаптація суб'єкта, зміна потребно-мотиваційної сфери особистості.

Другий напрямок – дослідження окремих органів (систем органів) або психічних процесів в умовах несприятливої діяльності. Адаптація у таких роботах розуміється як процес перебудови різноманітних функцій організму, спрямований на підтримку внутрішнього рефлексивного потенціалу. У надрах такого підходу формувався найпродуктивніший напрямок, що розглядає адаптацію як “надбудову поверхів регуляції” [6]. Ці дослідження чітко окреслили потребу розглядати процес адаптації з точки зору самого суб'єкта, його активності з питань перебудови власних систем регуляції та управління діяльністю студентської молоді, розвитку її особистісних адаптаційних поведінкових механізмів.

Теоретичний аналіз визначення механізмів адаптаційного впливу на студентську молодь дозволяє виокремити наступні структурні компоненти соціальної адаптації:

– активаційний, що пов'язаний з органічними і функціональними затратами, спрямованими на досягнення значущих для суб'єкта цілей, та розвиток його потребово-мотиваційної сфери, з одного боку, і компенсацію чинників, що гальмують досягнення цих цілей, з іншого;

– когнітивний компонент, як перебудова в когнітивних системах діяльності, спрямована на найбільш ефективні способи переробки інформації, без яких ефективна адаптація неможлива;

– емоційний компонент, що визначається динамікою емоційних переживань, котрі є суб'єктивними індикаторами ефективності процесу адаптації, які в екстремальних умовах є домінантами адаптаційного регуляційного впливу;

– мотиваційно-вольовий компонент як загальна координація всіх зусиль у напрямку реалізації значущих для суб'єкта цілей, що забезпечує неперервність процесу соціальної адаптації як детермінанту його ефективного перебігу.

Крім того, біосоціальна еволюція, визначаючи механізми біологічної адаптації, створює новий спосіб адаптації – міжлюдські соціокультурні стосунки: економічні, соціально-етичні, морально-психологічні. Таке вихідне пристосування можна визначити як “соціальну адаптацію”.

Ефективний перебіг адаптаційних процесів обумовлений низкою суб'єктивних і об'єктивних чинників, які сприяють або ускладнюють його. До суб'єктивних чинників ускладнення соціально-психологічної адаптації та управління нею належать знижена комунікативність особистості, її замкненість або підвищена навіюваність. Неприятливо впливає на адаптацію також негативізм – необґрунтована протидія особистості студента до впливів колективу як результат поспішних висновків, некритичного засвоєння стереотипів мислення.

Керівництво адаптацією студентської молоді обумовлене мірою її комунікативності, можливості адаптуватися до нових умов життя і відповідності наявних якостей до об'єкта дії. Тільки за таких умов процес адаптації може бути цілеспрямованим, конкретним і ефективним.

Таким чином, процес соціально-педагогічної і соціально-психологічної регуляції та управління адаптивною поведінкою студентської молоді буде ефективним, якщо будуть визначені ознаки і властивості адаптивної здатності студентів. Це наступні ознаки:

– за діапазоном – різні люди адаптуються по різному у межах якоїсь суспільної діяльності або адаптуватися як у макросоціальних, так і в мікросоціальних умовах;

– за спрямованістю – різні люди по різному підлягають впливові негативних чинників; позитивна (соціальна) і негативна (асоціальна) адаптації особистості;

– за швидкістю – залежність від рухомості нервової системи, від темпераменту;

– за надійністю – досягається як результат формування якостей, що прискорюють адаптацію і зміцнюють соціальну і соціально-педагогічну адаптаційну значущість: переконаність людини, її моральність, особистісні ідейні настанови, міру розвинутості почуття сорому і совісті як внутрішньої детермінанти, що регулює поведінку особистості студента в нових умовах;

– за реадативністю – здатністю індивіда швидко пристосовуватися до екстремальних змін в макро- і мікросоціальних системах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1969. – 339 с.
2. Андреева Д.А. О понятии адаптации. Исследование адаптации студентов к условиям учебы в вузе // Человек и общество. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1973. – С. 62.
3. Бараш Б.А. Психотерапевтическая помощь студентам ВУЗов в кризисных ситуациях / Физические и психосоциальные особенности студентов. – Сб. науч. трудов. – Таллин, 1986. – С. 133.

4. Медведев В.И. О проблеме адаптации // Компоненты адаптационного процесса. – Л.: Наука, 1984. – С. 4.
5. Слободчиков В.И. Категория возраста в психологии и педагогике развития // Вопросы психологии. – 1991. – №2. – С. 37–51.
6. Слоним А.Д. Среда и поведение. Формирование адаптивного поведения. – Л.: Наука, 1976. – 211 с.

УДК 37.034

О. Д. Лусік

З ДОСВІДУ ПРАВОВОГО І ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ

Проблеми правового виховання традиційно посідають значне місце в системі виховної роботи з учнями. Різні аспекти цього питання висвітлені в роботах таких науковців, як М.М. Фіцула, А.М. Мозіль, О.О. Бодальов, А. М.Бойко. Особливе місце у цій роботі займають “психологічні практикуми і тренінги” – використання науково-популярних текстів, запитальників, завдань і прав, спостереження за поведінкою оточуючих людей, а також організація диспутів, вікторин, вечорів запитань і відповідей та ін., організація суспільно корисних справ.

Мета даної статті: дослідити гуманізацію спілкування учнів, вплив ціннісного ставлення до людини і розвиток правової культури.

Дослідно-експериментальна робота з розвитку правових відносин підлітків у позаурочній діяльності будувалась на основі даних психолого-педагогічної науки. Частково ми виходили з того, що процес формування самооцінки обумовлений взаємодією зовнішніх впливів на учня з внутрішніми умовами і факторами, найважливішим з яких є його оціночна діяльність.

У нашому експерименті формування самооцінки учнів було спрямоване на усвідомлення ними цінності людських стосунків між людьми, а також на оцінку їх морально-правових якостей з точки зору необхідності, корисності, приємності, відповідності. Доброзичливість, вміння поставити себе на місце іншого, зрозуміти його, вести себе порядно і благородно – запорука контактності у спілкуванні, умова формування морально-правової культури. Цьому ми послідовно і цілеспрямовано вчили школярів.

Тренінгові заняття дають можливість виробити адекватну оцінку, гідне почуття до самого себе. Учасники тренінгу набувають досвіду вирішення власних особистих проблем.

У програмі тренінгу використовують такі методичні засоби, які поліпшують позитивне відношення до себе самого, кожного з учасників тренінгу, а саме: психомалюнок, психодрама, психогімнастика, навчальні ігри, рольові ігри, аналіз ситуації, групова дискусія, метод самопізнання.

Вчителям варто вміло озброювати учнів морально-правовими знаннями, формувати правову культуру підлітків.

На жаль, зберігається тенденція останніх років щодо зростання у підлітковому середовищі корисливих злочинів (крадіжок, пограбувань та розбійних нападів), що посилюється погіршенням морально-психологічного клімату у суспільстві, зростанням настроїв розгубленості, невпевненості в майбутньому. Серед дітей, підлітків частішають емоційні зриви, випадки неадекватного реагування.

Серйозну занепокоєність викликає збільшення неформальних угруповань асоціального напрямку, які чинять масові хуліганські дії, що викликають негативний резонанс серед громадськості.

Як віддзеркалення процесів у дорослому середовищі серед підлітків, також поширюються правопорушення, пов'язані з вимаганням речей та грошей під загрозою вбивства (так звані “рекети”).